Рецензије и прикази

Милена Н. Мартиновић, *Рукописне књиге манастира Рођења Пресвете Богородице на Цетињу*, Цетиње: Митрополија Црногорско-приморска, 2023, 599 стр., ISBN 978-9940-8948-3-2

Књига Милене Мартиновић, конзерватора за стару и ретку књигу у Народном музеју Црне Горе на Цетињу, под насловом *Рукописне књиге манастира Рођења Пресвете Богородице на Цетињу* представља допуну истоимене докторске дисертације одбрањене на Филозофском факултету Универзитета у Београду 2016. године, пред комисијом коју су чинили: ментор проф. др Татјана Суботин-Голубовић, др Синиша Мишић, председник комисије, као и чланови комисије проф. др Драган Булатовић и проф. др Гордана Стокић-Симончић.

Рецензенти овог капиталног издања су проф. др Татјана Суботин-Голубовић, проф. др Драгиша Бојовић и др Жана Левшина. Лектуру је урадила мр Сања Шаровић, а дизајн и припрему за штампу мр Мирко Тољић. Објављивање књиге подржала је Управа за сарадњу са црквама и верским заједницама Министарства правде Републике Србије.

Први део монографије (стр. 23–72) обухвата два поглавља – *Историјски оквири истраживања* (стр. 23–43) и *Духовни и културни живот Зете од 13. до краја 15. века* (стр. 43–72).

У првом поглављу излаже се историјат Зетске епископије, односно митрополије (после 1346), од 1219. године до оснивања Цетињског манастира (1585). Потом се представљају околности које су довеле до оснивања манастира као задужбине господара Зете Ивана Црнојевића током деветe деценије XV века. Манастир је обезбеђен имовински, а његов наследник, Ђурађ Црнојевић, отворио је при њему прву штампарију која је штампала књиге на српскословенском језику и ћириличком писму. Османским освајањем Зете Црнојевића (1496) последња српска земља изгубила је самосталност, а област је већ следеће, 1497. године, припојена Скадарском санџаку. М. Мартиновић обраћа пажњу на политичке околности у којима се ово подручје нашло у наредна два века са нагласком на црквеним приликама. Велика улога митрополитâ црногорских и приморских у црквеном, културном, духовном и свакодневном животу православног народа током XVI и XVII века детаљно је представљена почев од времена управе владике Романа, који се помиње 1504. године, па све

до управе митрополита Саве (Очинића, 1694–1697). Сагледавањем историјског контекста у коме су се одвијале активности у манастиру могли су се извући закључци о дометима његове културне мисије током овог периода.

Друго поглавље тиче се духовног и културног живота Зете од XIII до краја XV века. Посебно место у културном животу овог подручја заузела је Јелена Балшић, ћерка српског кнеза Лазара и најпре супруга Ђурђа Балшића Станимировића, а потом Стјепана Вукчића Косаче. Она је била у сталној преписци са својим духовником Никоном Јерусалимцем, који је извршио огроман утицај на ширење духовности првенствено у манастирима на обали Скадарског језера, али и у целој Зети. У специфичној духовној клими, под утицајем исихазма, који се ширио у кругу ученика и следбеника Никона Јерусалимца, постојали су бројни скрипторији на обалама Скадарског језера, као и на ширем подручју Зете, о којима М. Мартиновић детаљно пише. Одржавању и развоју духовног живота у великој мери, поред осталих скрипторија, допринела је и штампарска делатност која се одвијала у Цетињском манастиру, у којем је истовремено био и скрипториј. Стога су се у библиотеци овог манастира, поред рукописних, налазиле и српске инкунабуле. Као седиште митрополита, манастир се старао не само о снабдевању сопствене библиотеке него и осталих цркава у оквиру епархије.

М. Мартиновић прати развој библиотеке од њеног оснивања до краја XVII века, као и преписивачку делатност у манастирском скрипторију у XVI и XVII веку. Истовремено, осветљава и стварање књига у скрипторију манастира Пиве, што ће довести до формирања збирке рукописа овог манастира, која ће потом бити прикључена библиотеци Цетињског манастира.

И други део овог капиталног издања (стр. 73–325) састоји се из два поглавља: *Каталоī рукоūиса манасūира Пресвеūе Боīородице на Цеūињу* (стр. 73–291) и *Оūуђени рукоūиси Цеūињскоī манасūира* (стр. 293–325).

Каталоī рукоūиса садржи 87 јединица, које су доспеле у манастирску библиотеку током векова постојања, у које улази 85 сигнираних рукописа и два без посебне сигнатуре – Милешевски панагирик и Дивошево јеванђеље. У првом помену библиотеке овог манастира из 1593. године, митрополит Рувим I забележио је постојање 42 књиге. Садашња библиотека настала је 1884/1885. механичким спајањем тадашње манастирске збирке рукописа и збирке манастира Пиве, тако да од укупног броја књига манастиру Пиви припада 51 рукопис.

Сви рукописи детаљно су археографски описани, под чиме се подразумева најпре кодиколошка анализа рукописа, потом анализа писма, језика и садржаја, уз одређивање места и времена његовог настанка. Уколико је било могуће утврдити, наведени су и писари или бар број писарских руку. Илуминацији и повезу посвећена је потребна пажња, а на крају су донети записи, белешке о историјату рукописа и списак литературе у којој се сваки рукопис помиње. Од свега поменутог, акценат археографског описа је на анализи садржаја и поновном рашчитавању записа, у чему је највећи допринос овог дêла рада.

У поглављу *Оūуђени рукоūиси Цеūињскоī манасūира* (стр. 293–325), изложен је детаљан приказ рукописних књига које су некада биле део манастирске библиотеке, а сада се налазе у иностраним или збиркама у Црној Гори. М. Мартиновић је утврдила да се

у Аустријској националној библиотеци у Бечу чува чак девет рукописа, по четири у Националној и свеучилишној библиотеци у Загребу, Архиву Српске академије наука и уметности (АСАНУ, Београд) и у Народном музеју Црне Горе на Цетињу. По два рукописа су у Државном историјском музеју (ГИМ, Москва), Националној библиотеци Украјине им. В. И. Вернадског (НУКВ, Кијев) и у ЈУ Музеји и галерије Подгорице. По један рукопис је у Руској националној библиотеци (РНБ, Санкт Петербург), Одеској националној научној библиотеци (ОННБ), Државној библиотеци у Берлину (Немачка), Народној библиотеци Србије (Београд) и у манастиру Прасквици. М. Мартиновић је утврдила да су, поред поменутих, постојала још три рукописа у манастирској збирци, које за сада није било могуће идентификовати, јер су познати само у литератури.

Рукописима манастира Пиве, којих је сада укупно дванаест у манастиру и девет ван манастира, бавила се у одељцима: *Рукописи који се данас налазе у манастиру Пиви* (стр. 329–331) и *Рукописи манастира Пиве који се налазе у иностраним библиотекама и неидентификовани рукописи познати само у литератури* (стр. 333–337). Из некадашње пивске збирке чак осам рукописа чува се сада у Руској националној библиотеци у Санкт Петербургу и једно четворојеванђеље у Националној библиотеци у Софији. У литератури постоји помен још два пивска рукописа, од којих је један, познат по опису Љ. Стојановића, изгорео у немачком бомбардовању Народне библиотеке Србије 6. априла 1941. године.

У *Закључку* (стр. 339–341) М. Мартиновић сумира резултате својих истраживања према унапред постављеним задацима. Један од најважнијих задатака био је да се систематски проуче обе целине које чине данашњу рукописну збирку, како би се на крају извукли одређени закључци. Циљ је био, на првом месту, да се одвоје књиге које су преписане у самом манастиру и у манастиру Пиви од оних које су за њих набављане, како би се сагледала делатност сваког скрипторија посебно, а потом и да се утврде њихови контакти са другим преписивачким центрима, у чему се успело у великој мери. Расправни део монографије опремљен је и резимеом на енглеском језику (стр. 342–343), списком извора и литературе (стр. 339–359), именским регистром писара рукописа (стр. 356–357) и регистром географских појмова (стр. 357–359).

Палеографски албум рукописа манастира Рођења Пресвете Богородице на Цетињу (стр. 361–599) могао би се посматрати као трећи део ове репрезентативне монографије, која је то према више критеријума, од којих, поред богате садржине, кључно место припада раскошној графичкој опреми и изузетно префињеним техничким решењима. Палеографски албум садржи одабране и репрезентативне илустрације у боји из сваког рукописа ове збирке, чиме се на најприкладнији начин дочарава њено богатство и значај, а овој књизи пружа додатна димензија раскошности.

Велики истраживачки подухват описа збирке рукописних књига манастира Рођења Пресвете Богородице на Цетињу, којег се прихватила М. Мартиновић, резултирао је овим капиталним издањем, које, поред сведочанства о самој збирци и књигама које је чине, већином литургијске и богословске намене, говори о чврстим везама овог манастира са другим православним светињама широм српског етничког простора.

Љиљана И. Пузовић

Здравко Јовановић, *„Λογος χριστολογια“ св. Јустина Философа*, Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, 2023, 218 стр., ISBN 978-86-7405-268-6

Научни рад ђакона др Здравка Јовановића, професора патрологије на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, углавном је посвећен проучавању преникејских аутора. Домаћој научној јавности познат је по студији еклисиологије *Прве посланице Светог Климента Римског*: *„Сигурни пут вере“: разрешење конфликта у Климентовој Првој посланици Коринћанима* у издању Института за теолошка истраживања Православног богословског факултета (Београд, 2019).

Монографијом о Светом Јустину Философу, професор Јовановић даје значајан допринос познавању преникејских аутора. Пре свега, ова студија је, према нашем сазнању, прва монографија на српском језику која обрађује мисао Светог Јустина, након превода Јустинових списа које је приредио протојерej-ставрофор Миливој Мијатов. Монографија је невеликог обима и писана је научним стилом. Што се структуре тиче, студија је подељена на уводни део, осам поглавља (ради боље прегледности подељених у потпоглавља), уз обимну библиографију и додатак са регистром имена и засебним регистром појмова.

Главна тема, како је назначено у уводу ове студије, јесте излагање „Логос христологије“ и њених извора у контексту античке философије, као и модерних и савремених теорија о рецепцији хеленског наслеђа у делима Светих отаца. Како би читаоцу представио ову проблематику, професор Јовановић дефинише ову христологију на следећи начин: „У најкраћим цртама, ’Логос христологија’ подразумева такво тумачење које сагледава Сина или Логоса као вечно постојећег у уму Божијем. Међутим, ово постојање Логоса постаје јасно тек у контексту његовог рађања од стране Оца пре стварања света“ (стр. 9). Штавише, Свети Јустин првенствено развија ову христологију у контексту стварања света и наглашава његову посредничку улогу. Ову христологију аутор повезује са питањем философског монотеизма и првим покушајима да се тајна Свете Тројице приближи вернима.

Када је реч о другом поглављу, под насловом „Свети Јустин Филозоф: живот и дела“, може се рећи да су у њему синтетички представљени Јустинова биографија и књижевно дело. Свети Јустин Мученик је дошао до хришћанства након трагања за истином у другим философским школама. Оно што је посебно важно у контексту рецепције философске терминологије јесте да професор Јовановић пред читаоца износи податак да Јустин Мученик описује хришћанство као „једину сигурну и вредну философију“ (*Дијалог са Трифоном* 8.1, стр. 13).

У трећем поглављу „Значај другог века у историји хришћанства“, аутор предочава да је овај период био значајан за формулисање тријадологије, христологије и сотириологије. Иако значајан, други век је био изузетно изазован за хришћане због прогона и друштвених притисака који су долазили од римске власти и јеврејске заједнице. Додатни проблем представљала су разна гностичка струјања и њихова обимна књижевна продукција. Ипак, ови процеси су јачали есхатолошки етос и убрзавали процес канонизације новозаветних списа.

С друге стране, у четвртом поглављу, под насловом „Природа и сврха ранохришћанског апологетског жанра“, проф. Јовановић укратко је објаснио

његове главне особине. Најпре, основни циљ овог жанра је одбрана од напада и приговора припадника грчко-римске културе, што је доводило до непосредног укључивања хришћанске мисли у грчко-римску културу (стр. 20). Осим тога, апологије су побијале разне хришћанске јереси, али и пружале одговоре на приговоре јудејских тумача Старог Завета (*Дијалоī са Трифоном*).

Од петог поглављ, „Историјат употребе појма λόγος", започиње централни део студије. У овом делу, аутор рекапитулира историју појма (Begriffsgeschichte) *λόγος*, започињући од Хераклита, који га је први философски формулисао као принцип на коме се заснива поредак стварности кроз антику. Код Платона и Аристотела овај појам је везан за човекову рационалност. Стоици су представили логоса као управљачки принцип света, док су философи средњег платонизма развили теорију о логосу као посреднику између умственог и материјалног света. Даље, аутор објашњава појам логос у Старом Завету („Божанска Реч која све обједињује", Сир 43, 26), код Аристовула и Филона Александријског, као и у Новом Завету и јовановским списима. Најзад, најзначајнија новина је свакако присутна у Еванђељу по Јовану, где је Логос поистовећен са конкретном историјском личношћу – Исусом Христом (стр. 36). Разматра се и схватање логоса код тзв. „апостолских отаца", који померају акценат са космолошког елемента на чињеницу да се Бог открио преко Логоса (стр. 39).

У поглављу „Хришћанска апологетика у другом веку" аутор објашњава да Свети Јустин користи појам λόγος управо због многих значења које овај појам има у антици и старозаветном предању. Ипак, због усвајања садржаја и лексике из философије, и повезивањем Логоса са стварањем света, постојала је опасност да се сотириолошки аспект христологије пренебрегне (стр. 46–47).

У наредном поглављу, под насловом „Апологетика другог века и начелно питање такозване *еленизације Хришћанства*" аутор разрађује ову велику тему. Прво и најважније, ову тезу изнео је протестантски теолог Адолф Харнак, који је тврдио да постоји извесно „нетакнуто" Еванђеље које су црквени оци, проповедајући га у хеленском свету, контаминирали елементима паганске философије. Као резултат оваквог тумачења, Харнакова парадигма је покренула многа питања у теологији, укључујући однос историјског Исуса и Исуса вере, као и питања развоја ране тријадологије и сотириологије. Супротно овом становишту, професор Јовановић на основу увида савремених истраживача, попут П. Гавриљука (P. Gavrilyuk), К. Маркшиса (C. Markschies) и Г. Флоровског (G. Florovsky), показује да Харнакова парадигма превише поједностављује ово сложено питање (стр. 57). Штавише, други проблем је што ова теорија занемарује заједничке елементе јудејске традиције и грчко-философске мисли (стр. 61).

У осмом поглављу, *„Логос христологија* Светог Јустина Философа", разматрају се појединачни аспекти „Логос христологије" кроз богословско-семантичку анализу централних појмова у теологији Светог Јустина. Како би протумачио одређена места код Светог Јустина, аутор најпре излаже сведочанства других апологета, потом Филона Александријског, Платона и Аристотела, долазећи на тај начин до њиховог значења у контексту тадашњих философских идеја. Централно питање апологетског богословља је гласило: Како је било могуће избећи докетизам у христологији и потврдити и сачувати библијски (и философски) монотеизам

на тријадолошком плану? Одговор на то питање је теорија о Логосу као посреднику између Бога и људи у стварању света. Аутор полази од тројичности Бога тако што констатује различитост лица Свете Тројице (што Свети Јустин чини против модалиста): 1. Бог Отац, 2. Логос 3. Дух Свети, како то Јустин каже: „у трећем реду" (ἐν τρίτῃ τάξει). Термин τάξις може указати на назнаке подређености личности Светог Духа, али аутор назначава да је реч о преношењу формуле из крштењске праксе (стр. 72).

Најпроблематичнија тврдња Јустиновог богословља јесте да је Отац родио Сина „силом и вољом" (δυνάμει καὶ βουλῇ). Јустин такође показује да Отац рађа Сина на начин на који је другачији од људског начина рађања. Аутор разумева прву тврдњу као Јустинову намеру да избегне рађања Сина из суштине Очеве по нужности (стр. 73). Међутим, Свети Јустин то показује користећи се терминологијом, као што је воља, која припада икономији уз константно приписивање Богу Оцу атрибута нерођен (*ἀγέννητος*). Овај термин апологете разумевају као синоним за *нестворен*, што су аријанци касније протумачили као искључиви атрибут Бога Оца. Професор Јовановић примећује да је овај појам могао бити погрешно протумачен током аријанске кризе, када је отворено питање односа природе Оца и Сина (стр. 128), те разумети Логоса као део творевине.

У наставку поглавља, професор Јовановић наглашава да је Јустин Мученик био превасходно *библијски теолог* (потпоглавље 8.4) и да су старозаветне теофаније биле теофаније Логоса. Јустин се користи старозаветним пророштвима како би доказао да хришћанство има дубок корен у прошлости управо зато што су се пророштва о Христу испунила на онакав начин како су и најављена (стр. 139). Свети Јустин користи синтагму „семе Логоса" (σπέρμα τοῦ λόγου) да покаже како су се и одређени филозофи својим учењима приближили богопознању. Књига се завршава кратким закључком, у коме су рекапитулиране главне идеје ове студије.

Овом вредном монографијом проф. Јовановић је приказао једну етапу формулисања хришћанске теологије. Хришћанство се на историјској сцени није појавило као одређена филозофија или филозофски правац. Међутим, црквена заједница се сусреће са филозофским и културним наслеђем античког света. Понекада радикално, с правом, одбацује одређене аспекте филозофске мисли, а понекада прихвата оно што се може искористити за црквену проповед. Такође, аутор је изузетно успешно приказао како је термин Логос/логос добио своје хришћанско значење везујући га за личност Господа Исуса Христа. Свети Јустин је, без сумње, наставио процес канонизације, ако је тако допуштено рећи, филозофског значења овог појма у ранохришћанској теологији и њеног теолошког значења у филозофији. Међутим, „Логос христологија" је имала своја ограничења и она ће нестати са Маркелом Анкирским. Узимајући у обзир све речено, ова монографија је изузетно вредна за нашу теолошку средину и подстицајна је за даљу расправу.

Михаило Миленковић

Веселин Кесић, *Рађање Цркве: од 33. до 200. године*, прев. Иван С. Недић, Шабац: Глас Цркве, 2024, 286 стр., ISBN 978-86-82688-24-2

Књига *Рађање Цркве: од 33. до 200. године* представља истраживачки подухват православног теолога и професора

Светог Писма Новог Завета на Православној богословској академији Светог Владимира у Њујорку, а њен превод на српски представља право освежење за домаћу читалачку публику. Заснована на богатој научној библиографији, ова студија значајно доприноси разумевању једног од најдинамичнијих периода у историји Цркве. Њено превођење омогућава домаћим читаоцима упознавање са најновијим сазнањима у области историје раног хришћанства.

У првом поглављу под називом „Исус из Назарета: Оснивач хришћанства", пажња читаоца усмерена је на теме које се у модерној новозаветној науци подводе под истраживачку област „потраге за историјским Исусом". Настојећи да понуди што јаснију слику света у коме је деловао, страдао и васкрсао Господ Исус Христос, аутор започиње са приказом историјских околности које су претходиле периоду Новог Завета. У периоду од VI века пре Христа, па све до I века хришћанске ере, на овом простору одиграо се сусрет више светова. Сусрети су са собом доносили политичке, културне и религијске промене. Велика царства, попут Вавилонског, Грчког и Римског, нису могла а да не оставе траг на политици, култури и религији народа из којег је потицао Исус. Отуда, након представљања шире слике света у којем се родио Господ Исус Христос, аутор усмерава пажњу на његово рођење и одрастање у Назарету, као и на почетак његове јавне службе. Посебан значај аутор придаје Исусовом познанству са Јованом Крститељем. Иако претпоставља духовни утицај пустињског пророка на проповедника из Назарета, аутор на основу Еванђеља̂ јасно истиче разлике које међу њима постоје. Наиме, Исусу Христу се приписују бројне титуле (син Божији, син Човечији, Син) које указују на посебност односа који је имао са Богом и кога је својим животом и делима обзнањивао и чинио присутним. Посебност је Исуса довела у сукоб са религијским ауторитетима и представницима Римске империје. У наставку су читаоцу предочене околности везане за Исусову последњу вечеру са ученицима, хапшење, суђење и распеће, а питање одговорности за његову смрт на крсту је посебно тематизовано.

Констатацијом да без васкрсења Господа Исуса Христа не би било ни Цркве, аутор прави мост ка другом поглављу – „Рађање Цркве у Јерусалиму". Реч је о најранијој етапи у историји Цркве, која временски претходи обраћењу апостола Павла, а која свој почетак има у деловању јерусалимске заједнице непосредно након Исусовог страдања и васкрсење. Како примећује аутор, јерусалимска Црква је од својих почетака била двојезична, те су тако бројни њени чланови били способни за комуникацију и на грчком и на арамејском језику, што је било од посебног значаја за развој мисије. Нови чланови су крштавани у име Исуса Назарећанина (Дап 2, 38), што им је омогућавало учешће у заједници љубави.

Треће поглавље, под називом „Ширење Цркве ван Јерусалима", започиње анализом прогона Исусових следбеника током 30-их и 40-их година I века, указујући како су они на парадоксалан начин узроковали неслућено ширење Цркве. Ова мисија помогла је развој богословског језика, будући да су хришћански мисионари настојали да поруку Еванђеља што више приближе нејеврејском аудиторијуму. Новим, четвртим поглављем, под називом „Сусрет Цркве са синкретизмом", аутор износи изазове са којим се Црква суочила у својој проповеди изван Палестине. Хришћанска

проповед сусрела се са мистеријским култовима Изиде, Кибеле, Атиса и Митре. У овој плејади митолошки укорењених веровања и религијских пракси, хришћани су настојали да покажу укорењеност своје вере у историјским догађајима живота, смрти и васкрсења Исуса Христа.

Пето поглавље, „Порекло, образовање и обраћење Апостола Павла", излаже насловљени предмет. Посебна пажња указана је обраћењу Јеврејина Павла, као и његовом учлањењу у заједницу антиохијских хришћана. Од ове заједнице је Апостол примио број на предања о Исусу, која ће накнадно преносити својим заједницама, што је управо тема шестог поглавља, „Мисија Апостола Павла у Дијаспори". У овој мисији, основни Апостолов задатак био је „рушење зида између Јевреја и пагана и њихово сједињење у телу Христовом". Апостолова мисија довела је до настанка бројних заједница, које су у одсуству свог оснивача истрајавале у проповеди, крштењу нових чланова, евхаристијским окупљањима, као и у решавању новонасталих проблема.

Седмо поглавље, под називом „Разилажење Хришћана и Јевреја", расветљава улогу Првог и Другог јеврејског рата у заоштравању „породичне свађе". Од новозаветних текстова у први план долазе Еванђеља по Матеју и Еванђеље по Јовану, као и Посланица Јеврејима. Реч је о текстовима који настају у периоду након разорења јерусалимског Храма и који најјасније одражавају напетости између Јевреја и хришћана у том периоду. По завршетку Првог јеврејско-римског рата (66–77. Христове ере), Јерусалим губи првенство и контролу над хришћанским заједницама ван Палестине. Осмо поглавље, „Нови хришћански центри: Рим, Антиохија, Александрија", посвећено је новим духовним центрима са новим духовним вођама тзв. апостолским оцима (Климент Римски, Игнатије Антиохијски, Поликарп Смирнски, Варнава). У наставку аутор излаже значај који су ове личности и њихови текстови имали у периоду након нестанка великих апостола са историјске сцене.

Одвајањем од јудаизма хришћани губе привилегије верске слободе која је гарантована Јеврејима од стране империје. Римљани све више доживљавају хришћане као одвојену религијску групацију без корена и традиције, непокорну римским обичајима, и самим тим као могућу претњу за мир царства. Њихова сумњичавост довела је до прогона и мучеништва, што је предмет поглавља „Сведочења крвљу", деветог по реду. Прогони постају интензивни у Малој Азији, Риму, Галији и северној Африци. Аутор у деветом поглављу, на основу сачуваних хришћанских и нехришћанских извора, исцрпно излаже поменута страдања широм тада познатог света. Интензивни прогони мотивисали су настанак бројних хришћанских дела која настоје бранити хришћанство као миротворну религију. Ова дела потекла су из пера тзв. апологета – Јустина Мученика, Атинагоре Атинског, Теофила Антиохијског, Тертулијана, Оригена и др. Како примећује аутор, њихова заслуга није само у одбрани угледа хришћанске вере. Наиме, својим настојањем да хришћанску веру изразе језиком грчко-римске философије, ови писци су условили развој богословског језика, на који ће се надовезати каснији хришћански писци и оци Цркве.

Последње поглавље, под насловом „Свети Иринеј Лионски: Сукоб Цркве са гностицизмом", указује на опасности које су пратиле превођење поруке

Еванђеља у мисаоне категорије грчко-римске филозофије. Посебну опасност представљао је гностицизам – спој хеленистичких филозофских система и различитих религијских традиција (зороастризам, јудаизам, хришћанство). Аутор излаже основне премисе у изворима доступних гностичких система, како јеврејских, тако и хришћанских, посвећујући посебну пажњу личностима које су својим богословским радом током друге половине II века омогућиле удаљавање гностичке мисли и праксе од традиционалног хришћанства.

Аутор у закључку примећује да је сусрет Цркве са гностицизмом значајно мотивисао процес канонизације новозаветних списа, док је богословски ангажман хришћанских писаца – апологета вратио поверење у бројне новозаветне списе (Посланице апостола Павла, Еванђеља по Јовану), чији је углед због њихове заступљености у тумачењима гностика био значајно компромитован. На овај начин се Црква II века борила „да припреми терен за хришћанске заједнице наредних векова“ (стр. 256), обликујући тако рано хришћанство – његово служење, канон светих списа, правило исповедања вере и отвореност према свету.

Миодраг С. Поповић

Од 12. октобра 2018. године часопис Богословље индексиран је у бази Европског референтног индекса за друштвене науке (European Reference Index for the Humanities) – ERIH PLUS.
https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info?id=494605

Central and Eastern European Online Library
Часопис Богословље налази се у CEEOL бази часописа.
https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=2482

Лого ПБФ 100: Јован Павловић

Часопис је штампан у сарадњи са Патријаршијским управним одбором и уз помоћ Министарства правде – Управе за сарадњу с црквама и верским заједницама.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

271.222(497.11)

БОГОСЛОВЉЕ : часопис Православног богословског факултета Универзитета у Београду / главни и одговорни уредник Владимир Вукашиновић. - Год. 1, бр. 1 (1926)-год. 15, бр. 3/4 (1940) ; год. 1=16, бр. 1 (1957)- . - Београд : Православни богословски факултет, 1926-1940; 1957- (Врњци : Интерклима графика). - 24 cm

Полугодишње. - Друго издање на другом медијуму: Богословље (Online) = ISSN 2560-4945
ISSN 0006-5714 = Богословље
COBISS.SR-ID 5887490